

УДК 636.2.034.082.2(477)

**СТРУКТУРНІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНО-РЯБОЇ
МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА
ЗА ГОСПОДАРСЬКО-КОРИСНИМИ ОЗНАКАМИ**

***А. Є. Почукалін, С. В. Прийма, Ю. М. Резнікова
Інститут розведення і генетики тварин НААН***

Подано характеристику маточного поголів'я внутрішньопородних та заводських типів української чорно-рябої молочної породи за

© А. Є. Почукалін, С. В. Прийма, Ю. М. Резнікова, 2014

такими показниками: молочною продуктивністю корів, кількістю, екстер'єром та причинами вибуття.

Встановлено перевагу корів центрально-східного внутрішньопородного типу над коровами західного внутрішньопородного типу за надоєм (+1227 кг молока). Переважна більшість первісток української чорно-рябої молочної породи мають ванноподібну форму вимені та інтенсивність молоковіддачі в межах 1,83–2,06 кг/хв.

Корови, первістки, внутрішньопородний тип, заводський тип, молочна продуктивність, отелення.

Необхідною умовою прогресивного розвитку породи є наявність чітко організованої структури, основними підрозділами якої є внутрішньопородні типи, лінії, заводські типи і стада, що становлять загальний масив породи, її племінну базу [5, 7].

В умовах ринкової економіки для одержання відносно дешевої, якісної та конкурентоспроможної тваринницької продукції сучасне молочне скотарство в Україні потребує активного розвитку, а саме: удосконалення існуючих порід великої рогатої худоби. Однією з порід, яка відповідає таким вимогам, є українська чорно-ряба молочна порода, яка формувалася у процесі довготривалої селекції при вдосконаленні її екстер'єрних і продуктивних якостей методом схрещування з поліпшуючими породами світового генофонду, що призвело до отримання генотипів різноманітних за господарсько-корисними ознаками [2, 6, 7]. Наразі порода представлена такими структурними формуваннями: п'ять внутрішньопородних типів – поліський, південний, сумський, західний і центрально-східний та три заводські типи – київський, харківський і подільський.

Слід відзначити, що більшість досліджень породних формувань ґрунтується на оцінці окремих господарсько-корисних ознак тварин одного стада, у кращому випадку, двох, трьох, що не несе повноти інформації про дійсний стан всього масиву породи.

Мета досліджень – комплексна оцінка маточного поголів'я внутрішньопородних та заводських типів української чорно-рябої молочної породи за такими показниками: кількістю, екстер'єром, причинами вибуття, а також молочною продуктивністю корів та інтенсивністю вирощування племінного молодняку.

Подальший прогресивний розвиток племінної бази української чорно-рябої молочної породи потребує ефективної роботи всіх складових селекційного процесу, адже формування внутрішньопородної селекційної структури – безперервний процес, що проводиться протягом усього періоду її розведення.

Матеріали та методи досліджень. Характеристику типів проводили за даними річних форм бонітування за 2013 р. у кількості 195 господарств, у тому числі, до внутрішньопородних типів: поліського (ПВТ) – 50, південного (ПдВТ) – 17, сумського (СВТ) – 7, західного (ЗВТ) – 29, центрально-східного (ЦсВТ) – 92, і заводських типів: київського (КЗТ) – 21, харківського (ХЗТ) – 5 та подільського (ПЗТ) – 37 стад.

На основі результатів племінного обліку проводили характеристику кількості маточного складу, розподілу за отеленнями та молочної продуктивності корів у середньому по популяції типів та їх селекційних груп, характеристику первісток за формою вимені та швидкості молоковіддачі, розподілу корів за типом будови тіла, причин вибуття тварин, вирощування племінного молодняку.

Результати досліджень. Маточне поголів'я в молочному скотарстві є основним засобом виробництва, а його кількість визначає перспективність розведення породи та розвитку її структурних формувань. Найчисленнішим та найпродуктивнішим серед внутрішньопородних типів української чорно-рябої молочної породи є центрально-східний тип (57% від усієї кількості самиць), заводські типи якого (київський, харківський та подільський) за середнім надоєм корів переважають майже всі внутрішньопородні типи (див. таблицю).

Надій первісток та повновікових корів центрально-східного внутрішньопородного типу від моменту апробації зріс на 20% та становить у середньому, відповідно, 5799 та 6410 кг молока. Від'ємного розросту молочної продуктивності з моменту затвердження структурних формувань породи набув західний внутрішньопородний тип (затверджено у 1996 р.), де надій та вміст молочного жиру первісток зменшився на 8% та становить, відповідно, 4490 та 164 кг [1].

Перевага корів селекційної групи за середнім надоєм становить від 84 кг (СВТ) до 654 кг (ПдВТ), за вмістом молочного жиру від 0,02% (СВТ та ЦсВТ) до 0,07% (ПВТ) із негативним значенням (- 0,05%) у південному внутрішньопородному типі. Серед корів заводських типів найбільшу перевагу за надоєм (486 кг) мав харківський тип, за вмістом молочного жиру (0,1%) – подільський.

Характеризуючи живу масу первісток у розрізі внутрішньопородних і заводських типів, помітно, що корови західного внутрішньопородного типу відрізняються від тварин інших типів дещо нижчою живою масою, проте в межах стандарту породи.

Показники первісток, оцінених за живою масою і надоєм, у внутрішньопородних типів коливаються від 490 та 4490 кг (західний) до 513 та 5840 кг (південний), за вмістом жиру в молоці від 3,57% (поліський) до 3,78% (південний). Корови за першим отеленням мають ванноподібну форму вимені (56%), а особливо первістки південного і сумського внутрішньопородних типів (понад 80%). Жива маса первісток заводських типів становила від 503 кг (київський) до 540 кг (харківський), надій та вміст жиру в молоці, відповідно, від 5556 кг та 3,61% (подільський) до 6435 кг та 3,84% (харківський).

Середня інтенсивність молоковіддачі первісток усіх типів становила в межах 2 кг/хв (1,83–2,06).

За результатами оцінки типу будови тіла первісток помітно, що за сумою одержаних балів переважна більшість тварин отримала “відмінно”, “дуже добре” та “добре з плюсом”, проте найбільш гармонійною будовою тіла відрізняються тварини південного внутрішньопородного типу (53% первісток мають суму балів 90 і більше).

Характеристика маточного поголів'я української чорно-рябій молочної породи за селекційними ознаками

Показник	ПВТ	ПДВТ	СВТ	ЗВТ	ЦсВТ	КЗТ	ХЗТ	ПЗТ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість маточного поголів'я, гол. корови	30773	7468	4338	13321	73359	11371	8639	25702
телиці різних вікових груп	16316	4105	2229	6615	36063	7152	4534	13105
Молочна продуктивність корів, п надій, кг	14457	3363	2109	6706	37296	4219	4151	12597
вміст жиру в молоці, %	14406	3056	1881	6396	29045	5204	3545	11211
жива маса, кг	5328	6109	5591	5000	6227	6458	6655	6082
селекційне ядро, гол. надій (± від середнього), кг	3,64	3,83	3,75	3,70	3,71	3,66	3,88	3,64
жир (± від середнього), %	556	548	560	552	558	552	577	560
Молочна продуктивність за III і ст. лактацію, п надій, кг	7065	1661	895	3490	16299	3570	1940	4631
вміст жиру в молоці, %	+393	+654	+84	+339	+371	+195	+490	+382
селекційне ядро, гол. надій (± від середнього за III л.), кг	+0,07	-0,05	+0,02	+0,04	+0,02	+0,01	+0,06	+0,1
жир (± від середнього за III л.), %	7401	1160	751	2780	13414	2235	1075	5162
Оцінка будови тіла корів, п	5656	6152	5879	5300	6410	6593	6791	6319
90 балів і вище (В)	3,73	3,85	3,78	3,77	3,73	3,68	3,90	3,76
89–80 балів (ДД, ДП)	3998	489	391	1792	7545	1547	561	2814
79–75 балів (Д)	+300	+783	+28	+182	+379	+358	+610	+250
74–65 балів (З)	-0,06	-0,02	+0,03	+0,02	+0,01	-0,01	+0,03	-0,02
Молочна продуктивність за I лактацію, п надій, кг	15303	3318	2229	6782	34130	5669	4534	12605
вміст жиру в молоці, %	4799	1732	627	1776	12122	1511	1833	4635
жива маса, кг	9045	1398	1490	3982	18157	3222	2048	6455
	1127	167	112	888	3312	658	331	1240
	332	21	539	136	52	278	52	275
Молочна продуктивність за I лактацію, п надій, кг	3422	1177	568	1796	7447	1397	1412	2955
вміст жиру в молоці, %	4741	5840	5273	4490	5799	6195	6435	5556
жива маса, кг	3,57	3,78	3,71	3,67	3,68	3,65	3,84	3,61
	500	513	518	490	509	503	540	508

1	2	3	4	5	6	7	8	9
селекційне ядро, п:	1334	715	233	422	3995	968	869	757
надій (± від середнього за І л), кг	+290	+681	+132	-31	+476	+375	+486	+531
жир (± від середнього за І л), %	+0,06	-0,03	+0,02	+0,03	+0,03	+0,01	+0,08	+0,12
Оцінено первісток за формою вимені, п	4387	1542	654	2010	9597	1499	1895	4064
ванноподібна	2561	1264	533	1173	4718	934	1015	2130
чашоподібна	1826	278	121	837	4879	565	880	1934
Середня інтенсивність молоковіддачі								
у первісток, кг/хв.	1,83	2,02	1,99	1,91	1,94	1,83	2,06	1,89
Оцінка будови тіла первісток, п	4413	1221	654	2001	10028	1365	4078	1599
90 балів і вище (В)	1411							
89–80 балів (ДД, ДП)	2619	651	273	720	3337	331	1581	440
79–75 балів (Д)	308	516	374	1122	5568	799	2114	1038
74–65 балів (З)	75	47	7	140	1002	153	326	117
Жива маса телиць у віці:		7		19	121	82	57	4
6 міс.	180	180	182	176	175	168	177	178
12 міс.	294	300	293	289	295	284	296	297
18 міс.	394	405	377	388	400	390	414	398
Середній вік корів, отелення	3,60	2,90	2,70	3,60	2,67	2,50	2,20	2,88
Середній вік вибуття корів, отелень	4,37	4,00	4,10	3,98	4,00	3,20	3,62	3,60

Відомо, що рівень вирощування телиць в усі вікові періоди має значний вплив на стан здоров'я тварин та їх наступну молочну продуктивність, відтворну здатність та строки продуктивного використання. Характеризуючи організацію і технологію вирощування ремонтного молодняку української чорно-рябої молочної породи у розрізі типів, слід зазначити, що переважна більшість структурних формувань породи відповідає вимогам стандарту породи за живою масою у віці 6, 12 та 18 місяців.

Середній вік корів у розрізі внутрішньопородних типів становить у межах 2,67–3,6 отелень, заводських – 2,2–2,88. Характерно, що найкоротший середній вік в отеленнях спостерігається у корів центрально-східного внутрішньопородного типу та його структурних формувань (київський і харківський заводські типи).

Характеризуючи розподіл корів основного стада та селекційного ядра за отеленнями необхідно зазначити, що первістки селекційного ядра сумського та західного внутрішньопородних типів становлять лише 10–15% від основного стада (рис. 1, 2). Тварини поліського внутрішньопородного типу відрізняються найдовшим терміном господарського використання поміж усіх структурних формувань української чорно-рябої молочної породи, питома вага корів основного стада та селекційного ядра зазначеного типу після VI–IX отелень становить, відповідно, 10% та 14%.

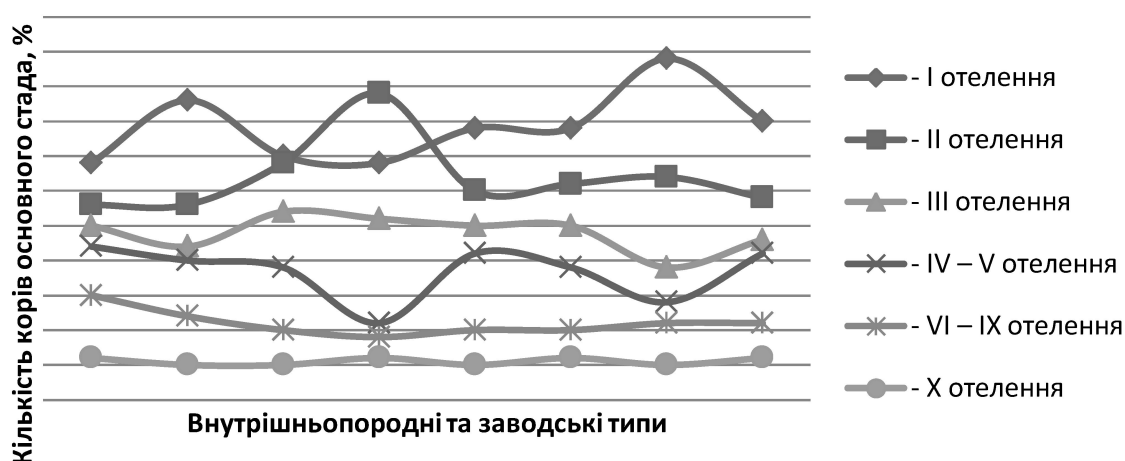

Рис. 1. Розподіл корів основного стада за отеленнями

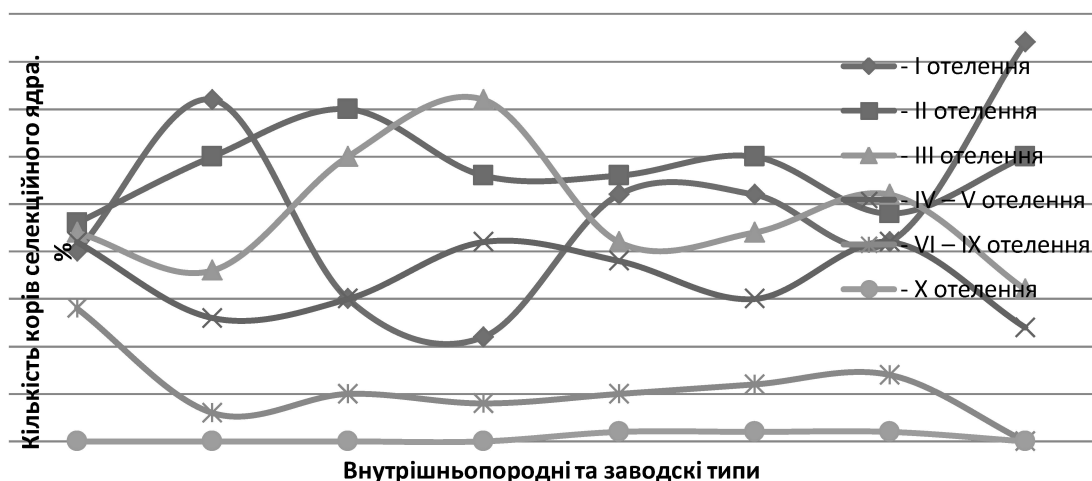

Рис. 2. Розподіл корів селекційного ядра за отеленнями

Вирішальними причинами вибуття корів зі стада залишаються низька продуктивність та відтворювальна здатність, а також гінекологічні захворювання (рис. 3, 4). Характерно, що зберігаються тенденції причин вибуття як повновікових корів, так і первісток у розрізі внутрішньопородних та заводських типів, де середній вік вибуття корів за типами коливається в межах 3,6–4,37 отелень. Проте, корови київського заводського типу характеризуються ще коротшим терміном господарського використання (3,20 отелень).

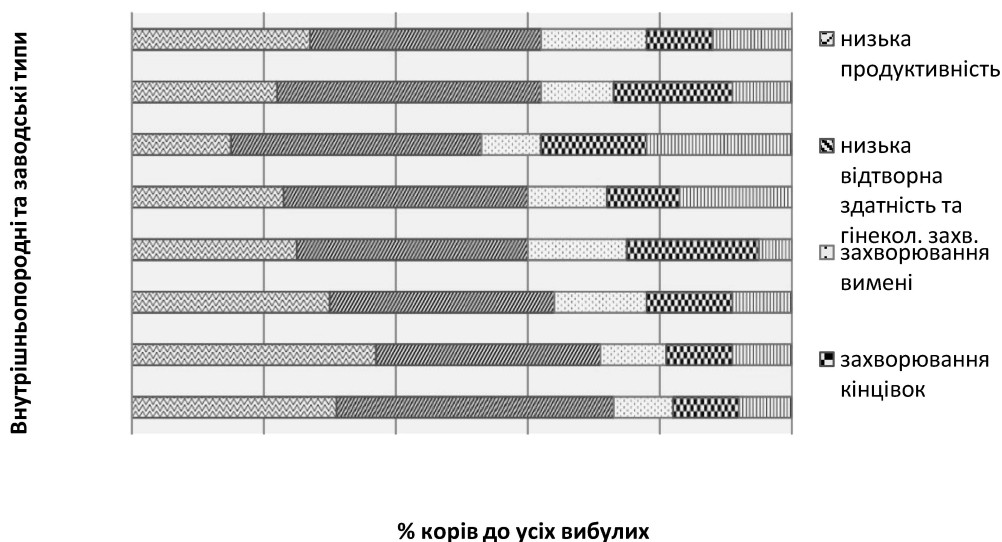

Рис. 3. Причини вибуття корів

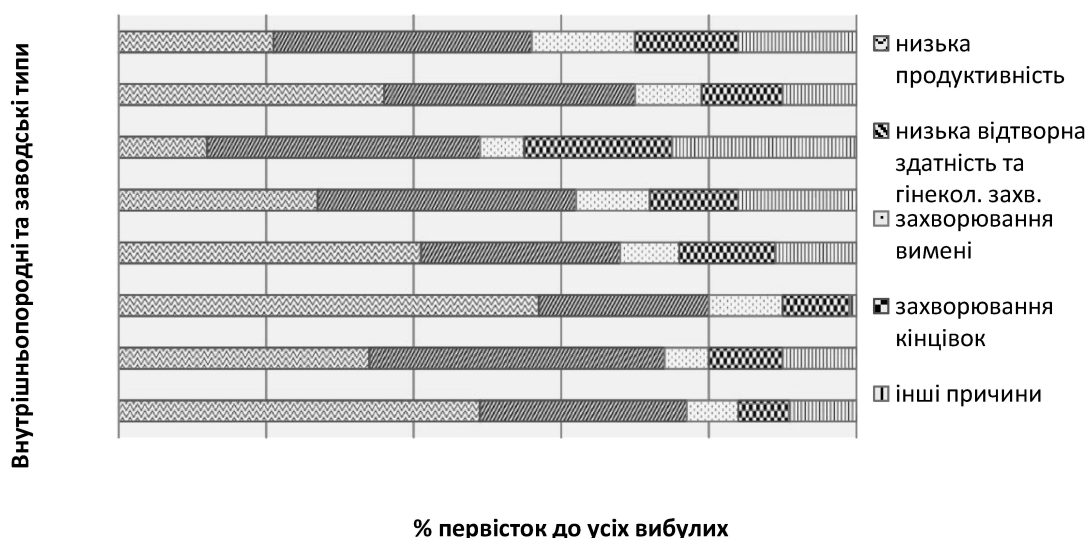

Рис. 4. Причини вибуття первісток

Висновки

Надій корів центрально-східного внутрішньопородного типу від моменту апробації підвищився на 20%. Жива маса ремонтних телиць усіх структурних формувань української чорно-рябої молочної породи у віці 6, 12 та 18 місяців відповідає вимогам стандарту породи. Середня інтенсивність молоковіддачі первісток усіх типів була в межах 2 кг/хв. Вирішальними причинами вибуття корів зі стада переважної більшості

внутрішньопородних та заводських типів залишаються низька продуктивність та порушення відтворювальної здатності.

Список літератури

1. Бобрушко Т. Я. Методи виведення та вдосконалення західного внутрішньопородного типу української чорно-рябої молочної породи / Т. Я. Бобрушко, П. І. Хмара, Л. М. Куліш // Державна книга племінних тварин великої рогатої худоби української чорно-рябої молочної породи. – 2004. – Т. І. – С. 4 – 22.
2. Дідківський В. О. Характеристика господарсько-корисних ознак корів новостворених українських молочних порід різних екстер'єрно-конституціональних типів / В. О. Дідківський // Наук. вісн. Львівської нац. акад. вет. медицини ім. С. З. Ґжицького. – 2005. – Т. 7, № 2. – Ч. 3. – С. 108–119.
3. Інструкція з бонітування великої рогатої худоби молочних і молочно-м'ясних порід; Інструкція з ведення племінного обліку в молочному і молочно-м'ясному скотарстві / А. М. Литовченко, Д. М. Микитюк, О. В. Білоус [та ін.]; - К. : ППНВ, 2004. – 76 с.
4. Пелехатий М. С. Перебіг лактації у корів різних генотипів української чорно-рябої молочної породи / М. С. Пелехатий, Т. І. Ковальчук // Вісн. Держ. агрокол. ун-ту. – 2006. – № 2 (17). – С. 69–77.
5. Програма селекції української чорно-рябої молочної породи великої рогатої худоби на 2003–2012 роки / Ю. Ф. Мельник, Д. М. Микитюк, В. А. Пищолка [та ін.]. – К. – 2003. – 84 с.
6. Федорович Є. І. Західний внутрішньопородний тип української чорно-рябої молочної породи / Є. І. Федорович, Й. З. Сірацький. – К. : Науковий світ, 2004. – 385 с.
7. Формування внутріпородних типів молочної худоби / В. П. Буркат, М. Я. Єфіменко, О. Ф. Хаврук, В. Б. Близниченко. – К. : Урожай, 1992. – 200 с.
8. Шабля В. П. Метод створення і характеристика харківського заводського типу української чорно-рябої молочної породи / В. П. Шабля, О. М. Храмцова // Державна книга племінних тварин великої рогатої худоби української чорно-рябої молочної породи. – 2008. – Т. IV. – С. 18–27.

Представлена характеристика маточного поголовья внутрипородных и заводских типов украинской черно-пестрой молочной породы по следующим показателям: молочной продуктивности коров, численности, экстерьеру и причинам выбраковки из стада.

Установлено преимущество коров центрально-восточного внутрипородного типа над коровами западного внутрипородного типа по надою (+1227 кг молока). Подавляющее большинство первотёлок украинской черно-пестрой молочной породы имеют ваннообразную форму вымени и интенсивность молокоотдачи в пределах 1,83–2,06 кг/мин.

Коровы, первотёлки, внутрипородный тип, заводской тип, молочная продуктивность, отел.

The breeding female characteristics of Ukrainian Black-and-White Dairy interbreed and regional types have been presented by the following parameters: cow milk performance, population size, exterior and disposal causes.

It was established the milk yield advantage of Central-Eastern interbreed type cows over Western interbreed type cows (+1227 kg of milk). Majority of the first-calf cows of Ukrainian Black-and-White Dairy cattle had bath-shaped udder and average milk intensity from 1,83 to 2,06 kg/min.

Cows, first-calf cows, interbreed type, regional type, milk performance, exterior, calving.